

Pembrokeshire (vervolg)

F. BOS

Voor de kust van Pembrokeshire (1) ligt een aantal eilanden, te weten Caldey, St. Margaret's, Ramsey, Grassholm, Skomer en Skokholm, waarvan wij de laatste drie hebben bezocht in het kader van de cursus 'Island Going', waarover ik in het vorige artikel al heb bericht. In de 'Lord Hurcombe', van oorsprong een reddingboot, beschikt het Field Centre, van waaruit de cursus wordt georganiseerd, over een zeewaardige boot, waarmee het mogelijk is een bezoek aan genoemde eilanden te brengen. Overigens hangt de bereikbaarheid van de eilanden sterk af van het weer. Het komt — ook 's zomers — vaak voor dat zij door ongunstige weersomstandigheden wekenlang onbereikbaar zijn. Wat dat betreft boften wij; wij hebben alle drie de eilanden kunnen bezoeken. In verband met het rotsachtige karakter van de kust wordt het laatste stukje in een rubberbootje afgelegd.

In de tot de cursus behorende colleges behandelt men uitvoerig de biologie van de eilanden. Voor aanvullende informatie kan men dan verder terecht in de uitstekende bibliotheek.

Grassholm

Grassholm is ongetwijfeld het meest spectaculaire van de drie bezochte eilanden. De opervlakte ervan bedraagt ongeveer negen hectaren en het eiland, dat uit basalt bestaat, is het restant van een vulkaan uit het Ordovicium. Het ligt circa 15 kilometer uit de kust, temidden van zeer turbulente getijstroom op de grens van de Ierse Zee en de Atlantische Oceaan. Alleen op dagen met windkracht kleiner dan vier op de schaal van Beaufort is het mogelijk er aan land te gaan. De plantengroei op deze door weer en wind geteisterde rotsklomp is zeer soortenarm. Op het eiland is geen water aanwezig. De grote aantrekkingskracht ervan wordt gevormd

door een kolonie van Jan-van-Genten (*Sula bassana*) die de op één na grootste is van Groot-Brittannië. De grootste kolonie bevindt zich op St. Kilda. Andere bekende Jan-van-Genten kolonies zijn die van Ailsa Craig en Bass Rock. (Aan deze laatste lokatie is overigens de wetenschappelijke soortnaam ontleend). Terwijl de kolonie op Grassholm vlak voor de Tweede Wereldoorlog ongeveer 5000 nesten telde, schat men dit aantal nu op zo'n 20.000. De kolonie bevindt zich op het redelijk vlakke, noordwestelijke deel van het eiland. Binnen in de kolonie is duidelijk sprake van een sociale rangorde. Ruwweg kan men zich de kolonie voorstellen als vijf concentrische cirkels. Het centrum wordt bezet door de oudste, meest ervaren, succesvolle en agressieve vogels, die op de bovenste sport van de sociale ladder staan. Hun leeftijd varieert van 25 tot 40 jaar. Hieromheen bevindt zich een tweede groep van ervaren broeders, die gemiddeld 15-25 jaar oud zijn. De groep daarop wordt gevormd door minder ervaren vogels van 5-15 jaar; de volgende, vierde ring bestaat uit dieren die voor de eerste maal broeden en helemaal buitenaan zitten tenslotte de bijna-volwassen vogels, de dieren die er niet in slaagden een partner te vinden en vogels, waarvan het legsel door een of andere oorzaak verloren gegaan is. Deze groep zogenaamde 'club birds' vliegt massaal op als een boot het eiland nadert, wat een indrukwekkend schouwspel oplevert. Verschuivingen naar het centrum van de kolonie vinden plaats door het opvullen van plaatsen die door sterfte van de oudste vogels vrijkomen.

In het vroege voorjaar keren de oudste vogels als eerste terug uit de winterkwartieren, gevolgd door de overige. In de zomer kan men reeds halfwas kuikens in het centrum van de kolonie aantreffen, terwijl er aan de buitenkant dan nog jongen met een eitand te

Fig. 1. Deel van de Jan-van-Gentkolonie op Grassholm. (Foto F. Bos.)

zien zijn en er zelfs nog hier en daar gebroed wordt. De nesten worden gebouwd van materiaal dat de zee oplevert, zoals zeewier, stukken visnet e.d. De gemakkelijkste manier om aan dit nestmateriaal te komen is even wachten tot het nest van de burens een ogenblik verlaten is en dan snel te pakken wat bruikbaar lijkt. Aangezien de jongen gevoerd worden met gedeeltelijk verteerde vis, die door de ouders wordt opgebraakt, is de stank in de kolonie onbeschrijfelijk.

Het territorium van de Jan-van-Gent reikt niet verder dan de snavel van de op het nest zittende vogel. Een nest dat tijdelijk verlaten is, wordt dan ook al gauw de prooi van de in groten getale aanwezige Zilvermeeuwen en Grote mantelmeeuwen (*Larus argentatus* en *L. marinus*). De vogels van de naburige nesten doen geen enkele poging om de meeuw die buiten hun snavelbereik is, te ver-

jagen. De minst ervaren broeders hebben het het zwaarst te verduren. Om agressie van de burens te vermijden bij het moeizame opvliegen dat Jan-van-Genten eigen is, gaat een vogel die van plan is het luchtruim te kiezen, enige tijd van te voren met opgerichte snavel zitten (sky-pointing). Wanneer hij daarna fladderend en bijna tegen zijn burens aanvloegend zich van de grond losmaakt, is de agressie dusdanig afgenomen, dat hij zonder te worden aangevallen zijn nest kan verlaten.

Het legsel van de Jan-van-Gent bestaat uit slechts één ei, waaraan dan ook grote zorg wordt besteed. Het kuiken wordt tot aan het begin van de herfst voorbeeldig verzorgd, maar dan laten de ouders hun goed doorvoede jong plotseling alleen achter. Als de jongen dan, door honger gedreven, een aantal dagen later het water opzoeken door van de rots te springen, moeten ze het vliegen, dui-

Fig. 2. Een groep Jan-van-Genten (*Sula bassana*) op hun nesten. De vogel linksonder vertoont het zogenaamde 'sky-pointing', het met gestrekte snavel zitten, ten teken dat hij zo dadelijk van plan is zijn nest te verlaten. Sky-pointing dient om de burens dit voornemen kenbaar te maken, zodat zij hem niet agressief zullen bejegenen. (Foto F. Bos.)

ken en zwemmen nog leren. Men krijgt dan een bijna macaber staaltje van 'survival of the fittest' te zien, want haast 90% zal de eerste maand na het uitvliegen niet overleven. De ruim 10% die uiteindelijk overleeft, zwemt tot het begin van de volwassenheid uit over het noordelijk deel van de Atlantische Oceaan tot aan de Golf van Mexico en West-Afrika, om daarna weer op Grassholm terug te keren om er te broeden.

Jan-van-Genten jagen op aan de oppervlakte levende vissen, zoals makreel. Ze hebben een zeer karakteristieke manier van voedsel verzamelen. Daarbij vliegen ze eerst over het water, om zich dan van grote hoogte als een baksteen naar beneden te laten vallen en met de snavel de waargenomen prooi te vangen. Op de terugweg van Grassholm hebben wij

dit uitstekend van dichtbij kunnen zien. We voeren toen namelijk door een school makrelen, die ook door de Jan-van-Genten ontdekt was. Met tientallen tegelijk spotten de fontein van duikende vogels rondom de boot omhoog. Daarnaast en ertussenin dobberden ook nog eens ettelijke duizenden Noordse pijlstormvogels (*Puffinus puffinus*), een ervaring om nooit meer te vergeten.

Behalve de Jan-van-Gent broeden op Grassholm ook nog Drieteenmeeuwen (*Rissa tridactyla*) en een aantal Kuifaalscholvers (*Phalacrocorax aristotelis*). Vroeger kwamen er ook massaal Papegaaiduikers (*Fratrercula arctica*) voor, maar deze holenbroeders hebben de grond zo intensief ondergraven dat de daken van de nestholen instortten. Op de beide andere eilanden die wij bezochten zijn

Fig. 3. Close-up van de papegaaiduiker (*Fratercula arctica*); de opvallende fraaie snavel dient niet alleen voor de visvangst, maar ook als wapen en als werktuig, bij het graven van een nestholte. (Foto F. Bos.)

zij nog wel talrijk aanwezig.

Tenslotte wil ik ook nog even de Grijze zeehonden (*Halichoerus grypus*) vermelden, die je vanuit het water nieuwsgierig aankijken. Dat zij niet schuw zijn, is waarschijnlijk een gevolg van de volledige bescherming die ze hier genieten en van het feit dat er slechts sporadisch mensen op het eiland komen.

Skomer

Bij goed weer kan men tegen betaling het circa 290 hectaren grote eiland Skomer bezoeken. Uitgezette paden en een beknopt gidsje zorgen ervoor dat men alle hoogtenpunten van dit eiland vanaf het pad goed kan overzien. Het toegangsgeld vormt het salaris voor de beheerder die er zowel op toeziet dat de bezoekers op het pad blijven als zorgt voor verlegging van het pad als het belang van de vogels dat vraagt. Evenals Grassholm is ook Skomer van vulkanische oorsprong; het eiland is echter iets jonger en wordt, op grond van een recente fossiele vondst in een tussen-

liggend sediment, ondergebracht in het Onder-Siluur (zo'n 420-430 miljoen jaar geleden). Het eiland werd tot 1950 bewoond door Reuben Codd, die er zijn boerenbedrijf uitoefende. Een zware storm veranderde zijn boerderij in 1954 in een ruïne, die men nog altijd in het centrale gedeelte van het eiland kan aantreffen.

Ook op Skomer is de vogelwereld het meest in het oog springende aspect. De meest talrijke broedvogel is de Noordse pijlstormvogel. Van deze op 100.000 broedparen geschatte populatie — ongeveer éénderde van de totale wereldpopulatie — is overdag nauwelijks iets te merken. De vogels broeden over het hele eiland verspreid in voormalige konijnholen. Het zijn sublieme vliegers die zich echter op het land uiterst onbeholpen bewegen. Om veilig zijn nest te bereiken en niet aan de meeuwen ten prooi te vallen komt de vogel alleen in donkere nachten aan land. Zelfs in maanverlichte nachten wordt hij nog door de meeuwen belaagd. Uit de talrijke karkassen die overal verspreid liggen, kan men afleiden hoeveel vogels er desondanks nog gegrepen worden. Bij deze karkassen kunnen we de voor de stormvogels zo karakteristieke traanbuis bekijken.

Een andere holenbroeder is de Papegaaiduiker, een opvallende, zeer fotogenieke vogel die met enig geduld goed te fotograferen is. Vaak ziet men hem met een hele rij visjes dwars in de snavel. Deze snavel is zo sterk dat de vogel er zelfs zijn eigen holen mee kan graven, hoewel hij de voorkeur geeft aan konijnholen; eventueel aanwezige eigenaars worden met behulp van de indrukwekkende snavel verjaagd. Overigens is de snavel alleen in de broedtijd zo mooi. In de herfst verdwijnen er zelfs hele delen van. Het aantal papegaaiduikers neemt helaas af: de oorzaken voor deze achteruitgang vormen een onderwerp van uitgebreide studie.

Op de smalle rotsrichels en uitsteeksels vinden we de Drietenmeeuw, de Zeekoet (*Uria aalge*), de Alk (*Alca torda*) en de Noordse stormvogel (*Fulmarus glacialis*). Van de meeuwen is de Drietenmeeuw de meest

oceanische soort. Men treft de vogel vrijwel nooit landinwaarts aan. Voor het boeiende gedrag van deze en andere zeevogels verwijs ik naar de boeken van Prof. N. Tinbergen, die diverse soorten zeevogels uitvoerig heeft bestudeerd.

De Alk en de Noordse stormvogel zijn het meest solitair ingesteld; vaak nestelen zij alleen. De Zilvermeeuw en de Kleine mantelmeeuw (*Larus fuscus*) broeden evenals de Grote mantelmeeuw verder landinwaarts op het eiland. Een opmerkelijk verschijnsel voor Skomer is, dat er hier zelfs gemengde paren van Zilvermeeuw en Kleine mantelmeeuw broeden. De drie meeuwensoorten zijn zeer bedreven jagers. Iedere vogel houdt er een eigen jachttechniek op na. Zo zijn er meeuwen die zich hebben toegelegd op het vangen van Papegaaiduikers, andere prefereren eieren en jongen van Jan-van-Genten, weer andere stropen de rotsrichels af op zoek naar eieren en kuikens van Alken, Zeekoeten of Drieteenmeeuwen.

Een andere bezienswaardigheid van het eiland vormt een van de zeldzaamste vogels van Wales, de Alpenkraai (*Pyrhacorax pyrrhacorax*). Tijdens ons laatste bezoek in 1978 telden wij veertien exemplaren van deze soort.

De zoogdieren zijn onder meer vertegenwoordigd door een kolonie van Grijs zeehonden (*Halichoerus grypus*) die aan de noordkant van het eiland zijn domicilie heeft. Het al eerder terloops genoemde konijn is zeer talrijk. Men heeft verscheidene proefvlakten omheind om het effect van konijnenvraat op de vegetatie te bestuderen. De trots van het eiland is echter de 'Skomer velle', een tot het eiland beperkte ondersoort van de Rosse woelmuis (*Clethrionomys glareolus*) die veel groter en minder schuw is dan zijn verwant van het vasteland. De geringe schuwheid zal wel het gevolg zijn van het ontbreken van roofdieren en ratten. Verder kunnen wij op het eiland ook de Hazelworm (*Anguis fragilis*) aantreffen. De Engelse benaming 'slow worm' is zeer toepasselijk want

deze pootloze hagedis laat zich gemakkelijk pakken.

Overigens is op Skomer ook de plantengroei zeer de moeite waard. Een groot deel van het oppervlak wordt ingenomen door Adelaarsvaren (*Pteridium aquilinum*), die hier in de volle zon kleiner blijft dan in onze Nederlandse bossen. In gezelschap van de Adelaarsvaren vinden we Hondsdraf (*Glechoma hederacea*), Valse salie (*Teucrium scorodonia*) en Wilde hyacint (*Scilla non-scripta*), eveneens buiten de beschutting van het bos, wat mogelijk is dankzij de relatief hoge luchtvochtigheid die hier heerst. Ditzelfde verschijnsel kennen wij ook van bijvoorbeeld Ierland. Anders dan op Grassholm, waar zoet water geheel ontbreekt, komen op Skomer een paar beekjes en bronnetjes voor. Langs de zuidelijke beek vinden wij soorten als Kattestaart (*Lythrum salicaria*), Watermunt (*Mentha aquatica*), Heelblaadjes (*Pulicaria dysenterica*) en Saffraantorkruid (*Oenanthe crocata*). Rond de bronnetjes vinden wij interessante soorten als Teer guichelheil (*Anagallis tenella*), Klein glidkruid (*Scutellaria minor*), Dwergglas (*Radiola linoides*) en veel Waternavel (*Hydrocotyle vulgaris*).

Op de door de wind geteisterde kliffen groeien enkele taaie rakkers zoals Engels gras (*Armeria maritima*), *Matricaria maritima*, en *Silene maritima* ('Sea campion'). In mei en juni, als zowel het Engels gras als de Wilde hyacint bloeien, is het eiland op zijn mooist. In de heide vinden we regelmatig Fraai herts-hooi (*Hypericum pulchrum*). De heide zelf (*Calluna vulgaris*) voert een harde strijd met de elementen; de windzijde van de pollen sterft regelmatig af. Interessant om te vermelden is het voorkomen van *Asplenium maritimum*, een varen die uitsluitend langs de zeekust leeft. Hij groeit in rotsspleten en op muurtjes.

Skokholm

Richard Adams bedankt in de verantwoording bij zijn konijnenepos *Watership Down* R. M. Lockley, schrijver van het boek *Het leven der konijnen* voor de gegevens die hij

daaruit heeft mogen gebruiken als wetenschappelijke basis voor zijn eigen boek. Lezend in het boek van Lockley bevinden wij ons op het eiland Skokholm, waar deze auteur van 1927 tot aan het uitbreken van de Tweede Wereldoorlog woonde. Wij lezen van zijn verwoede pogingen om de konijnen op het eiland uit te roeien teneinde meer voedsel over te houden voor zijn schapen. Het gebruik van strikken, fretten en vergif wordt daarbij niet geschuwd. Bij wijze van experiment worden ook enkele konijnen met myxomatose geïnfecteerd en uitgezet. In tegenstelling tot andere gebieden breidt de ziekte zich hier echter niet uit en alleen de besmette konijnen sterven. Later zou men ontdekken, dat de ziekte wordt overgebracht door de konijnenvlo. Deze ontbreekt op Skokholm echter, zodat effectieve verspreiding van de konijnziekte onmogelijk was. Een mooie demonstratie dus van de grote waarde die geïsoleerde eilanden hebben, o.a. voor het wetenschappelijk onderzoek.

De eertijds door Lockley met behulp van wrakhout opgeknapt oude boerderij vormt tegenwoordig de behuizing van de vogelwachter en een wisselend gezelschap wetenschappelijke onderzoekers. De jaarlijks uitgegeven lijst van waarnemingen van het 'Skokholm Bird Observatory', waarin sinds 1973 ook de waarnemingen voor Skomer zijn opgenomen, bevestigt nog eens de faam van dit eiland als waarnemingsstation voor de vogeltrek. De ringbaan is op last van de eigenaar van het eiland enige jaren geleden gesloten en in 1978 afgebroken.

Met een oppervlak van ongeveer 97 hectaren is Skokholm duidelijk kleiner dan Skomer.

Het eiland bestaat geheel uit Silurische rode zandsteen. Behalve de boerderij van Lockley staat er ook nog een vuurtoren op de uiterste westpunt. Aan de voet hiervan bevindt zich een grote kolonie Noordse pijlstormvogels. Wat de vogelbevolking betreft is Skokholm in grote lijnen te vergelijken met Skomer. Vermeldenswaard is het voorkomen van de kleinste Europese zeevogel, het Stormvogeltje (*Hydrobates pelagicus*). Deze soort broedt onder meer in spleten van uit gestapelde stenen bestaande muurtjes die men nog bij de boerderij aantreft. Een van de nesten heeft een afneembare achterwand, zodat de vogelwachter ons het broedende dier kon laten zien.

De plantengroei op Skomer mag voor een florist boeiender zijn dan op Skokholm, de sfeer van dit laatste eiland met zijn schitterend in het landschap passende boerderij was voor ons verre te verkiezen boven de drukte en de weinig geslaagde bebouwing op Skomer. Wij bezochten Skokholm pas na afloop van de eigenlijke cursus, aangezien het weer enkele dagen lang te ruw was om het — overigens niet vrij toegankelijke — eiland te bezoeken.

De avond voor ons officiële vertrek van Dale Fort Field Centre wakkerde de wind aan tot windkracht 8. Dat was een prachtige gelegenheid om zowel de reddingboot Lord Hurcombe als de Noordse pijlstormvogels in hun element te zien. In geen van beide werden we teleurgesteld. Het was een fantastische belevenis om de vogels over de schuimende golftoppen te zien scheren. Een waardig besluit van een onvergetelijke week.

Literatuur

1. Bos, F., 1980. Pembrokeshire. D.L.N. 82e jrg.: 69-81.
2. Cramp, S., Bourne, W. R. P., Saunders, D., 1976. The seabirds of Britain and Ireland. London.
3. Howells, R., 1976. The sounds between. Tenby.
4. Lockley, R. M., 1947. Letters from Skokholm. London.
5. Lockley, R. M., 1976. Het leven der konijnen. Utrecht.
6. Lockley, R. M., 1980. The Island. Harmondsworth.
7. Nelson, J. B., 1978. The Sulidae. Gannets and Boobies. Oxford.

8. Nelson, J. B., 1978. The Gannet. Berkhamsted.
9. Nelson, J. B., 1980. Seabirds, their biology and ecology. London.
10. Saunders, D., 1976. A brief guide to the birds of Pembrokeshire. Tenny.
11. Tinbergen, N., 1976. The Herringull's world. London.
12. Tinbergen, N., 1976. Het dier in zijn wereld 1 en 2. Utrecht.